

आदिवाशि जनजातिला याङ्ताम्

नेपाल्टि मोककोन् हचुल्वासे घोकिन्शि हचुल्ठिम् ओधा वे
डाङ् - ६

संवैधानिक संवाद केन्द्र
CENTRE FOR CONSTITUTIONAL DIALOGUE

संवैधानिक संवाद केन्द्र

तेवा

संवैधानिक संवाद केन्द्र

घिक्छा संस्करण : २०६५ साल

प्रतिलिपि याड्ताम © संवैधानिक संवाद केन्द्रता मोक्कोन सुरक्षित मुला । सामग्रीला स्रोतला रूपरी संवैधानिक संवाद केन्द्रथोरी साभार पाइसीमान् छोड्आतावा गेताड्ला लागि चु छोयाईला भो जुगु धोसी:तेवा थेन/वा अनुवाद लावारी खाम्सेला मुला । थे धोसी:तेवा थेन/वा अनुवादला घि प्रति संवैधानिक संवाद केन्द्रता उपलब्ध लातोसेता मुला ।

भ्योवा थेन छिवा

प्रिन्ट प्वाइन्ट पब्लिसिड, त्रिपुरेश्वर, याम्बु ।

ल्हाना जानकारी वा चु छ्योईला लागि चुधिला ठेगानारी सम्पर्क थानस्युगो

संवैधानिक संवाद केन्द्र

सोम्छा तल्ला, अल्फा बेटा कम्प्लेक्स, छार वानेश्वर, याम्बु

टेलिफोन नं. ९७७-१-४७८५४६६ / ४७८५४८६ / ४७८५९९८

ई-मेल : info@ccd.org.np

वेवसाइट : www.ccd.org.np

आदिवाशि जनजातिला याङ्ताम्

डाङ् - ६

आदिवासि जनजातिला याङ्ताम्	१
परिचय	१
आधास्भूत अक्धास्ना थैन् परिभासा	२
नेपालला आदिवासि जनजाति	३
अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डजुगु	५
नेपालरि धात्वेला कानुनि थैन् नीतिगत संयन्त्रजुगु	६
निस्कर्स	८

आदिवासि जनजातिला याङ्ताम्

पठिचय

नेपाल्तिरि दात्ते आदिवासि जनजातिला याङ्ताम्ला ताम् डाच्छा खाबा मुला । विसेस् लसि छार् सविधान बिबाला सन्दर्भरि चु बहस्ला विसय ताबा मुला । चु विसय राजनितिकृत ताबा मुला । नेपाल्तिरि जातिय विविधता उल्लेख्य मुला । नेपाल्ला कुल् जनसङ्ख्याला कोइआकोइ वो सोम्ला बोगि बिमा ल्हानान् आदिवासि जनजातिजुगु मुला । होराङलासिन् चुरि बहिस्करन थेन् सिमान्तिकरन्ला हेइबा दोङ्राप् मुला । ल्हानान् जातिय समुहलागुङ्गिरि स्पस्ट हचुल्वा थेन् न्होरला भिन्ता मुला ।

आदिवासि जनजातिसम्बन्धि अन्तर्राष्ट्रिय कानुनि संयन्त्र अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठन्ला आदिवासि जनजातिला महासन्धि (अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठन, नं १६९) अनुमोदन लाबा विस्वला गोर् २० हचुल्तिरि गोर्कि हचुल् नेपाल हिन्ना । एसियारि स्यान् हचुल् आरे । नेपालसे सन् २००७ ला सेप्टेम्बरि थे महासन्धिदा अनुमोदन लाबा मुबा । चुराङ्गलासिन् नेपाल्तिरि सन् २००२ चुरसे आदिवासि जनजातिसम्बन्धि कानुनएनोन् सक्रिय ताबा मुला । चु संयन्त्रसे आदिवासि जनजातिला हचुल्सा थेन् मिहजुगुदा महत्वपूर्ण याङ्तामजुगु पिन्वा मुला । चु याङ्तामिर् हाङ्गला गेन्दुन, जनजिवन थेन् न्होर विकासला पच्छजुगुथोरि नियन्त्रन कायम लावारि याङ्गला थेन् हाङ्गलान् पहिचान कायम थान्वारि थेन् थेला विकास लावारि याङ्गला याङ्तामजुगु नोन् समावेस मुला । थेराङ्गलान् आदिवासि जनजातिला संयुक्त राष्ट्रसङ्घिय घोसनापत्र-२००७ अफ्र ज्यावा मुला । चुरि ल्हानान् ताम् समेट्तिबा मुला । होराङ तासाइ नोन् चु बाध्यकारि दस्तावेज आहिन् । चु दस्तावेज आदिवासि जनजातिला याङ्ताम्ला विकासला थुमिर् मुल सन्दर्भ थेन् पैरवि सामग्री ताबा मुला ।

आदिवासि जनजातिला याङ्ताम्ला बहससे समाज्ला ल्हाना तह् थेन् तप्कारि मोक्कोन् वर्गला वृहद् सहभागिता, स्वसासन् थेन् ससक्तिकरनला विसयिर् सर्वसाधारन्ला ध्यानाकर्सन लाबा मुला । चुरि बहस बिबाचा समग्र जनताला आकाङ्साथेन् छ्चाम् सन्तुलन कायम लसि म्हिलुङ्गला याङ्गताम् थेन् लोकतन्त्रला सामान्य सिद्धान्तला छ्चाम् एकिकृत, सासकिय थेन् समृद्ध नेपाल्ला स्थापना लाबा लक्ष्यसहित नेपाल्ला आदिवासि जनजातिला सम्भव तादेदोना वृहद् स्तरला स्वायत्ततादा छार् सविधानसे हाराङ्गलासि उत्कृष्ट रुपिर् प्रत्याभूत लातोबा मुला थेन् हाराङ्गला संयन्त्रजुगुग्याम् चुला प्रभावकारि कार्यान्वयनदा सुनिश्चित लावारि खाम्मुला बिमुला ।

आदिवासि जनजातिला न्यायोचित् आवस्यकता थेन् आकाङ्साजुगुदा समेट्तिबा चुनाउति विस्वला ल्हाना हचुल्जुगुसे सामना लाबा मुला । आदिवासि जनजातिजुगु ल्हानान् दिङ्ग वा अफ्र ल्हानान् दुइहान्दे नोन् सिमान्तिकृत ताबा मुला । दात्तेलान् दिङ्गिरि थेनिजुगुला गम्भिर अवस्थावारे विस्वव्यापि रुपिर् थप चेतना विस्तार ताबा मुला । गोर्किपट्टि ओन्माला ताबा अन्यायदा उल्ट्याइदिवारि आखाम् विसाम् अर्कोपट्टि थेनिजुगु थोरि ताबा अन्याय्ला छेतिपूर्ति दिलाइदिबा उपाय पत्ता लगाप् लावारि

चुनाउतिला रुप्रि टिबा मुला । नेपाल्रि चु विसय्रि संवैधानिक बहस विसाम् तिबा मुला । संवैधानिक स्वरूप वा व्यवस्थारि टिबा सिमाजुगुला ताम्रि नोन् सचेत तबाला अतिरिक्त संविधान् हाइरिन गोरकिं समाधान् आताना तात्कालिक 'समाधान्' व्हाना डोन्याइदिबा गोरकिं पछ् चेक्खेन् तावारि खाम्ला विबा ताम्रि नोन् सचेत तावारि आवश्यक मुला ।

आघाटभूत श्रवधाटवा थेन् पटिश्रासा

आदिवासि जनजातिला गोरकिं सर्वाधिक कठिन् थेन् विवादास्पद मुद्दा विवाचा थेनिजुगुला परिभासा हिन्ना । ल्हानान् याङ्तामजुगु सामुहिक याङ्ताम्ला रुप्रि तावासे चु विसेस रुप्रि सान्दर्भिक मुला । परिभासारि ऐतिहासिक व्याख्या, म्हिलुइला काठुइ थेन् हचुल्बाला पछ्जुगु, कानुनि आधार (हचुल्सा आनुसार ल्होलो-ल्होलो) थेन् सम्बन्धित समुहजुगुला हाइलान् परिभासा हाइवा पछ्जुगु समावेस् मुला ।

सामान्यतः आदिवासि जनजाति विवा छिकसे खाचिवाइ खास् छेत्रला मौलिक वासिन्दा अर्थात् दातेला प्रभावसालि वा प्रभुत्व जमाप्लासि टिबा जातिय समुहजुगु खावा वा सम्बन्धित हचुल्सा / छेत्रला सिमाना तय लावाविमा डाच्छायान्दे थे ग्लारि टिबा वा टिसिकेन् खावा वासिन्दादा हुन्वा मुला । चु तथ्यदा उपनिवेशेसला दोइराप पुइवा थेन् ग्रेन् परिमान्नि जनसङ्ख्याला बसाइसराइ तावा अमेरिका थेन् अष्ट्रेलिया हाइवा हचुल्साजुगुला सन्दर्भरि स्थापित लावारि ल्हाना सजिलो तामुला । छ्याम्रिन् चुसे खाचिवाइ हचुल्साला सासन् व्यवस्थाला प्रभावग्याम मुक्त उस्न सदाबहार वनछेत्र हाइवा ग्लारि स्वतन्त्र रुप्रि वा एकाङ्गि रुप्रि टिसिखावा म्हिदा नोन् हुन्वा मुला । चुला थप् मापदण्ड नोन् हिन्ना विसाम् थे म्हिसे हाइलान् ल्होलो ग्योइ, रिमठिम थेन् हचुल्बा / गेन्दुन् हाइवा विसेसताजुगुदा कम्तिरि आसिक मात्रारि तासाइनोन् कायम् थान्वा तादोमुला विसाम् थेनिजुगुला क्यारसेजासे मुवा हचुल्सा जनसङ्ख्या थेन् प्रभुत्व जमाइदिसिटिबा रिमठिमविमा तिगाइ हददोना ल्होलो तादोमुला । स्यान् महत्वपुर्न पच्छे विवाचा थेनिजुगुसे हाइवा आदिवासि जनजातिला रुप्रि स्वपहिचान् लाबा तादोमुला वा/थेन् स्यान् समुहजुगुसे थेदा स्विकारदिबा तादोमुला ।

चु परिभासारि तिगाइ समस्याजन्य पच्छजुगुइ नोन् मुला । थोरि उल्लेखित मोक्कोन मापदण्ड पुरा तासाइ नोन् खाचिवाइ म्हि वा समुहसे हाइवा आदिवासि जनजाति आम्हान्वारि खाम्मुला वा सरकार, ल्होलो-ल्होलो गेन्दुन् वा विद्वान्जुगुसे नोन् थेराइवा आम्हान्वारि खाम्मुला । व्यक्तिगत वा गोरकिं पहिचान सामुहिक पहिचानभन्दा ल्होलो तावारि खाम्बामुला । चुला अतिरिक्त, दोइराबला छ्योइब्रिवा चुवाभन्दा डाच्छायान्दे नोन् म्हिजुगुसे गिसे अर्कोला साथोरि आक्रमन लावा, थेदा उपनिवेशेस सोबा थेन् थेरि बसाइँ ल्हेवा लाबा मुला, थेसेलामा आदिवासि थेन गैरआदिवासि, मौलिक वासिन्दा वा उपनिवेशकर्ताजुइरि ल्होलो फेवारि विवेकरि भर ताबा ताम् नोन् हिन्ना । तासाइ नोन् आदिवासि जनजातिला पहिचान् थेन् याङ्ताम् सम्बन्धरि तिनि बृहद् चेतना मुवा याङ्मुला । चु चेतनासे हचुल्सादा मान्यताला लागि माग लावारि थेन् बृहत्तर गौरवला अनुभूतितर्फ अग्रसर लाबा मुला ।

अन्तरराष्ट्रिय श्रम सङ्गठन महासन्धि नं. १६९ ला परिभासा अनुसार चुरि त्रिवा याङ्ताम् चुराङ्बा हकरि लागू तावामुला : (१) राष्ट्रिय हचुल्बाङ्गला स्यान् वर्गभन्दा ल्होलो हचुल्बा, रिमठिम थेन् नोरला अवस्था तावा, थेन् पुर्न वा आसिक रुप्रि ह्वाङ्गलान् प्रथा वा रिमठिम वा बिसेस् कानुन वा नियम्रयाम् नियमन लावा हैसियत मुवा आदिवासि जनजाति; थेन् (२) डावा वा औपनिवेशीकरण वा धातेला हचुल्साला सिमाना निर्धारन् लावा दुइरि थे सेत्ररि बंस परम्पराहचान्दे आदिवासिला रुप्रि टिसिकेन खावा म्हान्वा, थेन् मोक्कोन् वा आसिक रुप्रि ह्वाङ्गला हचुल्बा, रिमठिम, न्होर थेन् राजनितिक् रिमठिम कायम् लासिकेन् खावा म्हिजुगु । चुला अतिरिक्त, अन्तरराष्ट्रिय श्रम सङ्गठन महासन्धि नं. १६९ से थे महासन्धिला व्यवस्थासे समेट्दिवा ह्चुल्बाला निर्धारनला लागि आदिवासिला रुप्रि स्व-पहिचानदा आधारभूत मापदण्ड (धिकखेन बिसेस तत्वला रुप्रि विसाम् आहिन्) म्हान्वा मुला ।

नेपालला आदिवाशि जनजाति

राष्ट्रिय जनगनना-२००१ ला आनुसार नेपालला कुल जनसङ्ख्या (थे दुइरि दुइ करोड २७ लाख दुइवा तासाइ धात्ते कोइआकोइ दुइ करोड ८० लाख) ला ३६.३१ प्रतिशत आदिवासिला जनसङ्ख्या मुला । नेपालला कुल ७५ जिल्लामध्ये २७ जिल्लारि आदिवासि जनसङ्ख्याला बाहुल्य मुला । आदिवासि जनजाति उत्थान् राष्ट्रिय प्रतिष्ठान् ऐन-२०५८ जारि लासि नेपाल्ति ल्होलोल्होलो ५९ आदिवासि जनजातिला पहिचान् लावाला छ्याम्रि थेनिजुगुदा मान्यता पिन्वा लावा मुला । थे ऐन् आनुसार, “आदिवासि/जनजाति बिवा ह्वाङ्गलान् मातृभासा थेन् परम्परागत रिमठिम, ल्होलोन् पहिचान, ल्होलोन् हचुल्बा संरचना थेन त्रिवा वा आत्रिवा दोइरापु मुवा जाति वा हचुल्बा म्हान्दोवा मुला ।” थेमध्ये गोरब्लि आदिवासि जनजाति (मगर, थारु, तामाङ् थेन् वाइ) ला जनसङ्ख्या करिब १० लाखयान्दे ३६ लाखला गुइरि, गोरङ्गि हचुल्बाला जनसङ्ख्या लाख धि यान्दे १० लाखला गुइरि मुला विसाम् कतिपय हचुल्बाला जनसङ्ख्या हजार गि विमाइ च्याङ्ना मुला । चु ऐन्ला अनुसुचिरी ५९ आदिवासि जनजातिजुगु सूचिकृत मुला ।

हिमाल

१. बाह्गाउँले	७. ल्होमि (सिङ्सावा)	१३. थकालि
२. भोटे	८. ल्होपा	१४. थुदाम
३. ब्यासि	९. माफालि थकालि	१५. तिनगाउँले थकालि
४. छैरोतन्	१०. मुगालि	१६. तोफ्फोगोला
५. डोल्पो	११. सियार	१७. सयार्पा
६. लार्के	१२. ताङ्बे	१८. बालुङ्

पहाड

१. वनकरिया	९. हायु	१७. बाइ
२. वराम	१०. हचोल्मो	१८. पहरि
३. भुजेल/घर्ति	११. जिरेल	१९. राइ
४. च्यापाड	१२. कुसबाडिया	२०. सुनुवार
५. छन्त्याल	१३. कुसुण्डा	२१. सुरेल
६. दुरा	१४. लेप्चा	२२. तामाड
७. फ्रि	१५. लिम्बु	२३. थामि
८. गुरुड	१६. मंगर	२४. याक्खा

श्रित्री मधेछ

१. बोटे	४. कुमाल	७. राउटे
२. दन्वार	५. माभि	
३. दरे	६. राजि	

तशार्ई

१. धानुक	५. किसान सन्थाल	९. ताजपुरिया
२. धिमाल	६. मेचे	१०. थारु
३. गनगाइ	७. राजर्वासि (कोचे)	
४. भाङ्गड	८. सतार/(राजर्वासि)	

राष्ट्रिय औसतला तुलनारि नेपाल्ला बहुसङ्ख्यक आदिवासि जनजाति न्होरु थेन् गलाला म्हिलुइला विकास सूचकाङ्कला परिप्रेक्ष्यरि लिच्छा ताबा मुला । अनुमानित् तथ्याङ्कला अनुसार गाड्साल् विमा ल्हाना आदिवासि जनसङ्ख्या गरिबिला रेखादिरि मुला । संरचनात्मक लेबाफेबा, च्याङ्ना राजनैतिक प्रतिनिधित्व, लोप्चा, तालिम् थेन् रोजगारिला अवसर थेन ससक्तिकरन्रि पहुँचला अभावसे लामा आदिवासि जनताला गरिबि रेड्बादुइदोना टिबाला छ्चामरि अक्क नुबटिबा मुला । राजनैतिक प्रतिनिधित्वला सन्दर्भरि आदिवासि जनजातिजुगु दलितविमा फिरि तर स्यान जातिय हचुल्वाविमा दिरि ताबा मुला ।

नेपालला आदिवासि जनजातिजुगु मुख्य रूपरि नाम्सारि चिवा लामुला । प्राथमिक रूपरि पराम्परागत कृसरि संलग्न मुला । दाल्ते नोन् नेपाल्ला ल्हाना आदिवासि जनजातिसे पराम्परागत पेसा चुइसि टिमुला । ल्हानान्हाङ्वा: परम्परागत कृसरि संलग्न तासाइ नोन् उत्पादन थेन् पेसाला सन्दर्भरि चुला ५९ वटा आदिवासि जनजातिजुइरि लानान् विविधता याइमुला । थेनिजुगु सहरयान्दे नाम्सादोना मुला विसाम् कोइ सिकारि थेन फिरन्ते ल्हुइ दाइसिकेन खामुला थेन् परम्परागत स्वरूपला उत्पादन यान्दे दोइ पुइबा, छोइ लावारि थेन् गलैचा राबा लामुला ।

अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डजुगु

आदिवासी जनजाति महासन्धि-१९८९ (नं. १६९) दा २० राष्ट्रसे अनुमोदन लासिजिन्वा मुला । चुसे साथोला याइताम्, प्राकृतिक साधन स्रोत्तरि पहुँच, स्वास्थ्य, लोप्पा, व्यावसायिक प्रसिद्धेन, रोजगारिला स्थितिजुगु थेन् सिमा क्याम्साइला सम्पर्कलगायतला व्यापक विसयजुगु मुला । मूल अवधारनाजुगु परामर्स, सहभागिता थेन हाइसेन व्यवस्थापन हिन्ना । आदिवासी जनजातिजुगुथेन छचाम् सम्बन्धित निर्णय प्रक्रियारि मोक्कोन् तहरि थेनिजुगुला पूर्ण सहभागिता मुवा सुनिश्चित लावारि थेन् थेनिजुगुथेन् छचाम् परामर्स लावारि सरकार्ला दायित्व चुसे सिर्जना लावा मुला ।

चु महासन्धिला कतिपय प्रावधानसे सरकार्ला लागि दायित्वजुगु सिर्जना लावा मुला विसाम् आदिवासी जनजातिजुगुला याइताम् सुरसित लावा मुला । आदिवासी जनजातिला याइताम् संरसन लावारि थेन् थेनिजुगुला निष्ठाथोरि सम्मान्ला प्रत्याभुति लावारि समन्वयात्मक् थेन् व्यवस्थित कदमला तर्जुमा सम्बन्धित जनताला सहभागिताग्याम् लावारि जिम्मेवारि सरकारथोरि तामुला ।

हाइला ल्हुइ, बसोवास, गेन्दुन थेन् आध्यात्मिक भलो थेन् थेनिजुगुला स्वामित्वरि मुवा वा थेनिजुगुसे स्यान् किसिमग्याम् प्रयोग लासिकेन खावा साथोरि प्रभाव तासेदा विकास प्रक्रियाला निर्णय हाइलान् प्राथमिकता अनुसार लावारि याइताम् आदिवासी जनजातिदा तामुला । हाइला न्होर, हचुल्वा थेन् रिमठिम विकासथोरि सम्भव तादे दोनाला नियन्त्रन् लावारि याइताम् नोन् थेनिजुगुदा तामुला । चुला अतिरिक्त, थेनिजुगुदा प्रत्यस रुपरि प्रभाव तासेदा राष्ट्रिय थेन् छेत्रिय विकास योजना थेन् गेताइजुगुला तर्जुमा, कार्यान्वयन थेन् मुल्याङ्कन प्रक्रियारि बोकिन्वा याइताम् नोन् थेनिजुगुदा तामुला ।

सन् २००७ रि संयुक्त राष्ट्रसङ्घिय महासभाग्याम् आदिवासी जनजातिला याइतामसम्बन्धिय संयुक्त राष्ट्रसङ्घिय घोसनापत्र पारित लासि संयुक्त राष्ट्रसङ्घसे जाम्बुलिइला आदिवासी जनजातिजुगुला याइताम् प्रवर्धन थेन संरसन लावा सन्दर्भरि समग्ररि महत्वपूर्ण कदम चाल्दिवा मुला । बाध्यकारि आतावा थे घोसनापत्र आदिवासी जनजातिजुगुला व्यक्तितगत थेन् सामूहिक याइतामजुगु उल्लेख लासिकेन् बढि उदार अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठनला महासन्धि नं. १६९ भन्दा ल्हाना रुपरि डाच्छा बढदिवा मुला । घोसनापत्र थेन् महासन्धि नं.१६९ ला प्रावधानजुगु गि अर्कोथोरि मेल् तावा थेन् छचाम्छचाम् लागु लावारि खाम्बा खाल्ला मुला । हाइला प्रावधानजुगुला कार्यान्वयन्ला लागि सहयोग् लावा ताम्परि घोसनापत्रसे संयुक्त राष्ट्रसङ्घिय निकायजुगुला विसेस भुमिकाला व्यवस्था लावा मुला । विसेस लासि, चु सन्दर्भरि अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठनला महत्वपूर्ण भुमिका तावा मुला ।

अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठनला महासन्धिसे 'आत्मनिर्णय' छिग प्रयोग् आलावा तासाइ नोन् लिच्छाला संयुक्त राष्ट्रसङ्घिय महासभाला घोसनापत्र चुसन्दर्भरि ल्हानान् स्पष्ट मुला । चुला धारा ३ रि उल्लेख लावा मुला- "आदिवासी जनजातिजुगुदा आत्मनिर्णयला याइताम् मुला । थेनिजुगु हाइला राजनितिक हैसियतला निर्धारन स्वतन्त्र रुपसे लामुला थेन् हाइला न्होर, हचुल्वा थेन रिमठिम विकासला लागि स्वतन्त्रतापूर्वक प्रयास् लामुला ।" घोसनापत्ररि डाच्छा बिवा आनुसार संयुक्त राष्ट्रसङ्घला बडापत्रविपरित्ला खाचिवाइ क्रियाकलापरि खालाइ नोन् संलग्न तावारिखाम्बा

अर्थ चुसे पुइवाला रुप्रि चुला व्याख्या विसाम् लावारि आडिक् मुला । सार्वभौम थेन् स्वतन्त्र राज्यजुगुला छेत्रिय अखण्डता वा राजनितिक एकतादा फेना लावा वा हानि तानालावा खाचिवाइ गे लावारि याङ्ताम् वा प्रोत्साहन चुसे प्रदान आलावा ताम् चुरि स्पष्ट रुप्रि त्रिमुला ।

नेपालि धाद्वेला कानुनि थेन नीतिगत अयन्त्रजुगु

धाद्वेला दिङ्गि नेपालि हचुल्वाला बहुजातिय थेन् ल्होलो रिमूठिम् चरित्र थेन राजनितिक स्थायित्व थेन् हचुल्वा प्रगतिला लागि चु विविधतादा सम्मान् लातोवा आवस्यकताप्रतिला मान्यतारि वृद्धि तावारि म्हाइमुला । सरकारसे ल्हानान् महत्वपुर्न कानुनि थेन् नितिगत दस्तावेज्जि आदिवासि जनजातिजुगुला याङ्ताम् थेन् आवस्यकताजुगुला विसेस् सन्दर्भजुगुदा समावेस् लावा मुला । चुला उदाहरन्जुगुला रुप्रि संवैधानिक कानुन् थेन् विसेस् कानुन्ला छ्याम्परि सरकारला मुख्य योजना निर्मानला दस्तावेज्जुगुरि लावा काठुइ जुगुदा किन्वारि खाम्मुला ।

नवौ पञ्चवर्सिय योजना (वि.सं. २०४८ - वि.सं. २०५३) यान्दे नेपाल् सरकारसे आदिवासि जनजातिजुगुला उपस्थितिदा पुर्न रुप्रि मान्यता प्रदान लावारि चुवारि वाड्वा हिन्ना । थे लिच्छाला योजनाजुगुरि आदिवासि जनजातिजुगुला सर्वतोमुखि विकास थेन् उत्थान्ला लागि सरकारसे बह्दिवा मात्रारि प्रतिबद्धताजुगु समावेस् लासिकेन् बोर्वारि चुजि । मुख्यतया थारुजुगुदा प्रभावित लासिटिवा कमैया प्रथादा सरकारसे २०५७ साल साउन २ गते उन्मूलन् लाजि । स्थानिय स्वायत्त सासन ऐन-२०५५ से निर्वाचित स्थानिय निकायजुगुरि आदिवासि जनजातिजुगुला लागि विसेस् आरछनला व्यवस्था लाजि । स्थान छेत्रला तुलनारि स्थानिय निकायजुगुरि आदिवासि जनजातिजुगुला प्रतिनिधित्व उल्लेख्य रुप्रि ल्हाना (२९ प्रतिशत) मुवा । (स्थानिय निकायजुगुदा २०५९ साल असार ३१ गते विघटन लामा हेन्छे दान्देदोना गठन लावा आरे ।)

आदिवासि/जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठानला स्थापना २०५८ साल्परि ताजि । आदिवासि जनजातिजुगुला उत्थान् थेन् ससक्तिकरन लावारि उद्देश्यसहित स्थापना लावा आदिवासि/जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान् गोरकिं स्वायत्त सरकारि निकाय हिन्ना । मोकोन् जिल्लारि आदिवासि/जनजातिला कार्यक्रमजुगुला अनुगमन लावाला लागि जिल्लास्तरिय एकाइजुगु स्थापना लावारि चुला क्रियाकलाप केन्द्रित मुला । थे एकाइसे जिल्ला विकास समितिलाथेन् डाम्ला सहयोग्परि गे लातोमुवा तासाइ थे निकाय् २०५९ सालयान्दे नोन् निस्किय तासिजिन्वा ताम् थोरि नोन् उल्लेख लासिजिन्वा मुला । आदिवासि जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान्ला चुराइवा उद्देश्यजुगु मुला :

- » कार्यक्रमजुगु तर्जुमा थेन् कार्यान्वयन लासि आदिवासि/जनजातिला सर्वाङ्गिन् विकासदा प्रवर्धन लावारि,
- » आदिवासि जनजातिला ग्योइ, हिगि, रिमूठिम्, साहित्य, कला थेन् दोङ्ग्राबदा संरछन् थेन् प्रवर्धन लावारि,
- » आदिवासि जनजातिला परम्परागत ज्ञान, सिप थेन् प्रविधिदा संरछन् थेन् प्रवर्धन लावारि,

» विभिन्न आदिवासि/जनजातिला, जातजाति थेन् सम्प्रदायगुड्डीर सुमधुर सम्बन्ध, सद्भाव थेन् सामञ्जस्य कायम् लासि हचुल्ला समष्टिगत विकास्ला मुल् प्रवाह्णर आदिवासि जनजातिला सहभागितादा प्रवर्धन लावारि ।

दात्देला दिङ्गिर कैयौ गैसस् थेन् पैरवि समुह नोन् म्राङ्मुला । ५९ वटा आदिवासि जनजातिला प्रतिनिधित्व लावारि छाता सङ्गठन् नेपाल जनजाति महासङ्घ आदिवासि हचुल्साजुगुला उत्थान् थेन् ससक्तिकरणला दिसारि क्रियासिल ताबा मुला ।

द्वन्द्वला पटाछेप् थेन् २०६३ साल व्रैसाख्णर डिच्छा जनआन्दोलनला सफलतालिच्छाला चु प्रक्रिया थप ससक्त ताजि । अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठनला महासन्धि नं. १६९ (सन् २००७ सेप्टेम्बरमा अनुमोदित) ला अतिरिक्त नेपालसे आदिवासि हचुल्साजुगु थेन् थेनिजुगुला सदस्यजुगुला याङ्ताम् संरछन लावारि स्यान् तिकाइ अन्तर्राष्ट्रिय संयन्त्र नोन् अनुमोदन लाजि । नेपाल सन्धि ऐन-२०४७ ला धारा ९ ला अनुसार सन्धिजुगुला प्रावधानजुगु नेपाल्ला कानुन जत्तिन बाध्यकारि मुला । अनुमोदन लाबा सन्धिला प्रावधानजुगु आन्तरिक कानुन्ला प्रावधानथेन् छ्याम् आडिकसाम् आन्तरिक कानुन बदर तामुला । थोला व्यवस्था आनुसार सन्धिला प्रावधान् नेपाल्ला कानुनलान् रूपरि लागु तामुला ।

थे प्रगति संवैधानिक तहरि नोन् प्रतिविम्बत ताबा मुला थेन् थेनोन् क्रमरि चुसे अन्तरिम संविधान थेन् दात्दे संविधानसभा सञ्चालनला आधारभूत सिद्धान्तजुगुरि नोन् प्रवेस याङ्वा मुला । २०४७ साल्ला संविधानरि नेपाल्ला ल्हानाजातिय, ल्हानाग्याइ थेन् ल्हानारिमूठिम् हचुल्साला रूपरि घोसना लाबा मुवा तसाइ अर्भइ नोन् कतिपय संवैधानिक प्रावधान् (हिन्दू हचुल्सा, सरकारि ग्योइला रूपरि नेपालिदा आदिवासि जनजातिविरुद्ध लेबाफेवाला रूपरि किन्मुवा विसाम् कार्यान्वयन संयन्त्र थेन् हचुल्साला दायित्व सुनिश्चित लाबा आरेबा ।

नेपालला अन्तरिम संविधान-२०६३ से आदिवासि/जनजातिला याङ्तामला सन्दर्भरि डाच्छाला तुलनारि ल्हानान् उदार व्यवस्था लामुला । कतिपय आदिवासि समूह्ला रेङ्वा समययान्दे मागदा पूरा लासिकेन् नेपाल्ला धर्मनिरपेछ गनराज्यला रूपरि घोसना लावाला अतिरिक्त चुसे हचुल्साला मोक्कोन् संरचनारिन् समानुपातिक समावेसि निति नोन् अपनाप्लाबा मुला । मौलिक हकला भाग्ला धारा २१ रि हचुल्वा न्याय्ला हकदा समेट्दिवा मुला । चुसे आदिवासि जनजाति थेन् स्यान्दा समानुपातिक समावेसि सिद्धान्तला आधाररि हचुल्साला संरचनारि सहभागि ताबा हक पिन्वा मुला । हचुल्साला दायित्व, निर्देसक सिद्धान्तजुगु थेन् नितिजुगुला भागुरि मुलुक्ला हचुल्सा संरचनाला मोक्कोन् अङ्गिर आदिवासि जनजाति थेन् स्यान् मोक्कोन्दा समानुपातिक समावेसिला आधाररि सहभागि लाबा हचुल्साला दायित्व (धारा ३३ (घ १) थेन् सिसा, स्वास्थ्य, आवास, खाद्यसम्प्रभुता थेन् रोजगाररि निश्चित दुइला लागि आरसन्ला व्यवस्था लासि न्होर थेन् हचुल्बाला रूपसे लिच्छाताबा आदिवासि जनजातिला उत्थान लावारि नितिला छ्यामरिन् सकारात्मक विभेदला आधाररि विसेस् व्यवस्था लावारि निति उल्लेख लाबा मुला (धारा ३५ (१०), (१४)) । चुराङ्गनोन् लासि, धारा १४४ (४ क) रि सेनारि आदिवासि जनजाति थेन् स्यान्ला प्रवेसदा समान्ता थेन् समावेसि सिद्धान्तला आधाररि कानुनि व्यवस्था लासि सुनिश्चित लाबा व्यवस्था लाबा मुला ।

संविधानसभा हाइकोन् आदिवासि जनजातिला पुर्न प्रतिनिधित्व प्राप्तिला आधाररि गठन् लाबा मुला । राजनैतिक दलजुगुसे उम्मेदवार चयनलामा समावेसि सिद्धान्तदा ध्यान पिन्दोबा थेन् राजनैतिक दलजुगुसे उम्मेदवारजुगु सुचिकृतलामा निर्वाचन् कानुनरि व्यवस्था ताबा बमोजिम आदिवासि जनजाति थेन् स्यान्ला समानुपातिक प्रतिनिधित्व सुनिश्चित लातोबा व्यवस्था अन्तरिम् संविधानसे लाबा मुला (धारा ६३) । मन्त्रपरिसदसे निर्वाचित आताबा २६ जना सभासदला मनोनयनलामा निर्वाचनग्याम प्रतिनिधित्व तावारि आखाम्बा आदिवासि जनजातिमध्येग्याम् मनोनयन लातोबा कर्तव्य नोन् सिर्जना लाबा मुला ।परिनामस्वरूप संविधानसभाला ६०१ जना सदस्यमध्ये चुला सभामुखलगायत करिव २१८ जना आदिवासि जनजातिग्याम् पर्दिबा मुला ।

अन्तरिम् संविधानसे छार् संविधानला मसौदा तयार लामा संविधानसभासे पालना लाबा तिकाइ आधारभुत सिद्धान्तजुगुइ नोन् निर्धारन लाबा मुला । चुसे आदिवासि जनजातिजुगु थेन स्यान्ला स्वायत्त प्रदेशला चाहनादा स्विकार लासिकेन् नेपालदा सङ्घिय लोकतान्त्रिक गनतन्त्रात्मक हचुल्साला रुपरि घोसना लाबा मुला । अन्तरिम् संविधानसे डाच्छा उल्लेख लाबा आनुसार नेपालला सार्वभौमिकता, एकता थेन् अखण्डतादा असुन् थान्सिकेन् स्वायत्त प्रदेशजुगुला सिमा, सङ्ख्या, मिन् थेन् स्वायत्त प्रान्तजुगुला संरचनाला अतिरिक्त याइताम् थेन् साधनस्रोतला बाँडफाँड संविधानसभाग्याम् लाबा मुला (धारा १३८ (१ क) ।

निष्कर्ष

छार् संविधानला मस्यौदा तयार लाबा क्रमरि आदिवासि जनजातिजुगुला याइताम् सुनिश्चित लाबाला लागिर् व्यापक छलफल तावारि आवश्यक मुला । अन्तर्राष्ट्रिय म्हिलुइला याइताम् कानुन् थेन् स्यान् सान्दर्भिक अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डजुगुग्याम् उत्प्रेरना किन्वारि नोन् ओतेवान् महत्वपुर्न मुला । संविधानरि उल्लेख लाबा आनुसार व्यवहाररिन् याइताम् उपभोग लावारि आदिवासि जनजातिजुगु ससक्त तावारि खाम्बा उपयुक्त संयन्त्रला लागि संवैधानिक प्रावधानला व्यवस्था लाबाला लागि निरन्तर प्रयाससम्बन्धि आवश्यकता मोक्कोन्विमा महत्वपुर्न पच्छ हिन्ना । उदाहरन्ला लागिर्, छार् संविधानसे निश्चित याइताम्जुगु स्थापित लाबाला अतिरिक्त थेनिजुगुला कार्यान्वयन्ला निगरानि लावारि जिम्मेवारि सहितला गोर्कि विसेस् निकायला व्यवस्था नोन् लावारि खाम्मुला । तिकाइ राष्ट्रसे हाइला आदिवासि हचुल्बाइजुगुदा संविधानला अनुसुचिरिन् सूचिकृत लाबाइनोन् लाबा मुला (पाइगे भारतला 'सुचिकृत आदिवासिजुगु') ।

खाचिबाइ नोन् अवस्थारि, आदिवासि समुहजुगुला सम्भावित सम्पुर्न गुनासाला समाधान् थेन् थेनिजुगुला मोक्कोन् सेमताम्ला सम्बोधन् संविधान हाइसेन् लाला विबा म्हान्वारि विसाम् आता । आदिवासि जनजातिजुगुला याइताम्प्रतिला प्रतिबद्धता संविधानरि चेक्खेन् सिमित आताना थेला कार्यान्वयन् सुनिश्चित लाबाला लागिर् कानुनजुगु, नितिजुगु थेन् उपयुक्त सरकारि न्होर सहयोग् उपलब्ध कार्यक्रमजुगुरि नोन् विस्तारित तावारि आवश्यक मुला । साभेदारि थेन् सहयोगला माध्यमग्याम् मतभिन्नाताजुगु सुल्भाव लाबाला लागि उपायजुगु याइवारि खाम्साम् चेक्खेन हचुल्सा थेन् आदिवासि जनजातिजुगुला गुइरि दिगो, सन्तुलित थेन् सिर्जनसिल ब्रेल्वा विकास तावारि खाम्मुला ।

छचोइला-शृङ्खलाला ताम्

हचुलठिमसभाला सदस्यजुगु थेन् स्यान् हचुलवाजुगुदा हचुलठिम स्हेइवा प्रकृयारि आसेनान् आतावा ताम् सेना-गोनालावा चु छचोइ-सिङ्खलाला उद्देश्य हिन्ना । चु प्रकाशनजुगुरि हचुलठिम्ला परिणाम्ला वारेरि अनुमान लावा अवधारनापत्र या प्रस्ताव या होराइवा मानासाय् आरे । चु शृङ्खला संयुक्त राष्ट्रसंघला विकास गेताइ (युएनडिपि) ला 'नेपालरि सहभागितामुलक संविधान स्हेइवाला लागिरि सहयोग' (एसपिसिबिएन) परियोजनाला समन्वयर् नेपाल् थेन् अन्तर्राष्ट्रिय हचुलठिमखेन्पोजुगुला गोरगिक् प्रयास् हिन्ना ।

चु छचोइकादेदा आभून् ज्यावा स्होवारि राइनिला प्रतिक्रिया थेन् टिप्पनिला लागिरि अनुरोध मुला । ल्हानाविमा ल्हाना सुसुचित, प्रतिबद्ध थेन् रचनात्मक छलफलदा डाच्छा बोर्वारि चु प्रकाशनकादे सफल ताजि विसामजे उद्देश्यजुगु छारवारि खाम्ला । हाइनिसे दोन्वा टिप्पनिजुगुला आधाररि चु छचोइकादेला छारथेन् स्यान् सङ्स्करनजुगु तेवारि खाम्ला ।

चु सिङ्खलादा नेपाल्ला ल्हानान्से पाइवा ग्योइजुगुरि अनुवाद लामा ल्हानाविमा ल्हानान्से गोवारि खाम्गाइविसि खाम्देदोना प्रयास् लावा मुला । त्रिवा छिगुकादे डिक्पा आडिक्पा थेन् थेला प्रयास्ला ताम् ल्होलोल्होलो ग्योइ पाइवा थेमेकादेला गुइरि लिच्छा-लिच्छा छलफल थेन् बहस ताला । चु संवैधानिक् सम्वाद केन्द्रला उद्देश्य थे-राइवा बहसकादेदा थे ग्योइजुगुदा नोन् समावेस् लासि चु अभियान् रि समावेसिता थेन् पहुँचला ल्हानाविमा ल्हाना ल्हेना लावा हिन्ना ।

हचुल्सारि हचुल्ठिम् स्होवा गेरि सान्दर्भिक विसयवस्तुला ताम्रि सम्वैधानिक सम्वाद केन्द्रसे स्होवा शृङ्खलावद्ध पाठ्यसामग्रिला गोरुगि बो चु छचोइ नोन् हिन्ना ।

सभासदजुगुथेन् छचाम् चु विसयवस्तुरि चासो थान्वा हचुलवाजुगुदा ग्रेन् सम्वैधानिक अवधारना थेन् मुद्दाजुगुरि बो किन्पुडवा चु शृङ्खलावद्ध प्रकाशन्ला उद्देश्य मुला । शृङ्खला न्हाइला बेनान् छचोइ नेपाल्रि पाइवा प्रमुख ग्योइकादे (ज्यार्दि, मैथिलि, भोजपुरि, थारु, मगर, तामाड, बाइ) थेन् अङ्ग्रेजि ग्योइरि तेःवा मुला । चु पाठ्यसामाग्रीजुगुला श्रव्य संस्करन् (क्यासेट, डिभिडी) रिनोन् याइला । थेराइनोन् लासिन् अनलाइनरि नोन् थान्वा मुला ।

गिकछा ताइरि चु प्रकासन सिङ्खलारि थान्वा विसयवस्तुकादे चुराइवा मुला - हचुलसा थेन् धर्म, सङ्घिय प्रणालि, हचुल्ठिम्रि म्हिलुइला याइताम, आदिवासी जनजातिला याइताम, अल्पसङ्ख्यककादेला याइताम, सरकारला प्रणालिजुगु, स्वतन्त्र न्यायपालिका, स्थानिय स्वसासन, विविधता थेन् सामाजिक समावेसिकरण थेन् सहभागितामूलक हचुल्ठिम् स्हेइवा प्रक्रिया ।

सवैधानिक संवाद केन्द्र

सोम्छा तल्ला, अल्फा बेटा कम्प्लेक्स, छार वानेश्वर, याम्बु
टेलिफोन नं. ९७७-१-४७८५४६६/४७८५४८६/४७८५९९८

ई-मेल : info@ccd.org.np

वेबसाइट : www.ccd.org.np

